

ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ ТУМАНЛАРИДА НАШР**ҚИЛИНГАН ГАЗЕТАЛАР ФАОЛИЯТИ**

*Жуманиязова Фируза Жуманазаровна, Хоразм Маъмун
академияси ижтимоий-гуманитар фанлар бўлими катта
илемий ходими, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)*

**THE ACTIVITIES OF DISTRICT NEWSPAPERS IN
THE KHOREZM REGION**

*Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna, Senior Researcher, Social
and Humanitarian Department, Khorezm Mamat Academy, Doctor
of Philosophy on Historical Sciences (PhD)*

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РАЙОННЫХ ГАЗЕТ**ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ**

*Джуманиязова Фируза Джуманазаровна, старший научный
сотрудник отдела социальных и гуманитарных наук
Хорезмской академии Мамуна, доктор философии по
истории (PhD)*

Аннотация: Мақолада Хоразм вилояти туманларида иккинчи жаҳон уруши даврида нашр қилинган даврий матбуот материаллари тарихига ва газета саҳифалари нашр қилинган айrim мақолалар таҳлилига ётибор қаратилади. Шунингдек, мақолада Умар Курбонийнинг фаолияти ва ижод намуналари ҳамда Хивада чоп қилинган “Коммунага” номли газета саҳифаларида берилган мақолалардан шарҳи берилган.

Калит сўзлар: “Коммуна”, “Колхозчилар овози”, “Қурилиш”, “Шовот ҳақиқати”, “Пахта учун кураш”.

Abstract: This article explores the history of periodical publications issued in the districts of the Khorezm region during the Second World War. It analyzes selected articles published in those newspapers. Particular attention is given to the activities and literary contributions of Umar Qurbaniy, as well as a review of articles published in the newspaper Kommuna, which was issued in Khiva.

Keywords: Kommuna, Voice of the Collective Farmers, Construction, Shavat Truth, Struggle for Cotton.

Аннотация: В статье рассматривается история периодической печати, издававшейся в районах Хорезмской области в годы Второй мировой войны, а также проводится анализ отдельных публикаций, размещенных на страницах этих газет. Особое внимание уделяется деятельности и творческому наследию Умара Курбония, а также обзору статей, опубликованных в газете «Коммуна», издававшейся в Хиве.

Ключевые слова: «Коммуна», «Голос колхозников», «Строительство», «Шаватская правда», «Борьба за хлопок».

КИРИШ. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразм вилояти таркибида тўққизта туман, битта шаҳар бўлган. Ушбу туманларнинг еттитасида “Коммунага” (Хива), “Колхозчилар овози” (Гурлан), “Қурилиш” (Хонқа), “Шовот ҳақиқати” (Шовот), “Сталин йўли” (Ҳазорасп), “Ленин йўли” (Янгиариқ), “Пахта учун кураш” (Қўшқўпир) номли газеталар чоп қилинган.

jumanazarovafiruza8485

@gmail.com

ORCID:0009-0009-

4929-3143

Хонқа туманининг “Қурилиш” номли газетаси 1931 йилдан, Шовот туманида “Шовот ҳақиқати” номли газета 1932 йилдан, Ҳазорасп туманининг “Сталин йўли” номли газетаси 1935 йил 21 майдан, Хива туманининг “Коммунага” номли газетаси 1931 йилда 7 ноябрдан, Гурлан туманининг “Колхозчилар овози” газетаси 1931 йил 5 майдан, Янгиариқ туманининг “Ленин

йўли” номли газетаси 1936 йилдан, Кўшкўпир туманининг “Пахта учун кураш” номли газетаси 1941 йил 22 июлдан ўз иш фаолиятини бошлаган[1].

Гурлан тумани газетаси Урганч шаҳридаги босмахонада бир варақ ҳажмида 500 насхада чоп қилинган. Ташкил қилинган пайтда “Колхоз тили” номи билан ўз фаолиятини бошлаган газета номи кейинчалик “Колхозчилар овози”га ўзгарган. Газетанинг 1939 йил 1 январигача 72 сони чоп қилинган.

Янгиариқ туманинг “Ленин йўли” номли газетасида Жаббор Бекматов 1942 йилгача биринчи мухаррир сифатида фаолият юритган. 1942 йилдан 1945 йил охиригача ҳам бу вазифада Искандар Вафоев фаолият олиб борган.

Уруш бошлангандан бир ой ўтгандан кейин чоп қилина бошлаган Кўшкўпир туманининг “Пахта учун кураш” (ҳозирда “Ҳаёт кўзгуси” деб номланади) газетасининг ilk сонида туманда ягона оммавий ахборот воситаси ташкил этилганини кутловчи мақолалар билан бир қаторда ватанпарварликка чорловчи материаллар, хусусан “Ҳамма нарса фронтга” дея даъват қилувчи чақириқлар ҳам берилган. Бу газетанинг биринчи мухаррири Тошкент вилоятидан келган Парда Очилов эди. Тадқиқотчи Д.Бекчонова берган маълумотларга кўра, бу даврда маҳаллий кадрлар етишмаганлиги сабабли нашриётларга бошқа вилоятлардан кадрлар жалб қилинган [2]. “Пахта учун кураш” газетаси туман аҳлини ахборот билан таъминловчи, мардлик, ватанпарварликка ундовчи ягона манба ҳисобланган. Газета саҳифаларидан ўрин олган мақолалар кўтаринки руҳда ёзилган бўлиб, туман аҳолисини меҳнат қилишга, ватанин асрashга чорлаган.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ. Хоразм вилояти туманларида ташкил қилинган нашриётлар, босиб чиқарилган газеталарнинг иккинчи жаҳон уруши давридаги фаолияти, газеталарнинг сарлавҳаларидаги мақолалар, тарғибот йўналишлари тўғрисида шу кунга қадар бирон тўлиқ илмий асосга эга илмий иш қилинмаган. Айнан Хоразм вилояти матбаачилиги ва унинг фаолиятига оид бўлган “Хоразм матбуоти, матбаачилик, ноширлик: тарихи ва бугуни” номли тарихий – публицистик китоб нашр қилинди[2]. Ушуб китобда уруш йилларида фаолият олиб борган газеталар ҳақида кисқача маълумот берилган.

Мақолада келтирилган газета саҳифаларида материаллар Хива театри режисёри Умар Курбонийнинг чевараси Сурайё Ҳабубуллаеванинг шахсий архивидан олинган[3].

МЕТОДЛАР. Хоразм вилояти туманларида нашр қилинган газеталар ва уларнинг саҳифаларида келтирилган мақолалар тарихий-киёсий методдан фойдаланган ҳолда таҳлил қилинди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР.

“Коммунага” газетасининг 1941 йил 10 август №61 (1037) сонининг учинчи варағида мухаррир Умар Курбонийнинг “Ватан илҳомлантирган азаматлар сұхбати” номли мақоласи босилган. Ушбу мақолада ўз уласини фронтга жўнатаётган П.Абдуллаевнинг уласига берган ўтитлари, унинг дўсти П.Сапаевнинг ҳам фронтга ватан ҳимоясига отланаётгани, улар билан жангга кетаётган туман бухгалтерия инспектори Али Сайфуллин, район прокурорининг ўринбосари Ҳасанбой Худойбергановларнинг ёшлар билан ўтказган сұхбатлари ёритилган[4]. Газетанинг ушбу варағида яна ҳаракатдаги армиядан олинган ва “Жанговор уруш олдидан” номли “Правда” газетасининг ҳарбий мухбири М.Калишниковникининг ТАСС фотохроникасидан олинган сурати берилган.

Искандаровнинг “Фашизм билан курашда ғалабани таъминлаш учун” номли мақоласида эса Хива туман комитетининг ишчи-хизматчилари Қизил Армиянинг фашизмга қарши курашда ғалабасини таъминлаш максадида мудофаа фондини тузиш ва уруш тугағунгача бўлган даврда ҳар ойда ишчилар бир кунлик маошини мудофаа фондига ўтказишга қарор қилганликлари келтирилган.

Газетанинг учинчи варағида район партия комитетининг секретари Жуманиёзовнинг “Душман маҗақланиб ташланади” мақоласи ҳам келтирилган. Хива туман аҳолиси 1941 йилги барча мажбуриятларни тўла бажариб, 1942 йил ҳисобига ҳам гўшт маҳсулотлари топширгани, туманинг барча колхозларида ғўза парвариши яхши йўлга қўйилганлиги ва пахта режасини 50-60 центнер қилиб бажариш режалаштирилаётганлиги ёзилган. Мақолада илғор бригада ва звено бошлиқлари Юсупова, Алимов, Каримова, Фойипов, Панаев, Давлетовлар шу йилги режани бир ярим баробар ошириб бажаришга ҳаракат қилаётганлиги, шунингдек, уруш йилларида

ишлиб чиқариш корхоналарида фаоллик ошиб, туман МТСида ишлаётган Аллаберганов кунлик иш нормани 120-130 фоизга етказиб бажарган, Авазов эса трактор билан 500 гектар ғўзани культивация қилганилиги ёзилган.

Шунингдек, газетада пахта завод, куспром артель ишчи – хизматчилари мамлакатга сифатли маҳсулот ишлиб чиқариш учун тиним билмай меҳнат қилаётганлиги, Пахта завод 1941 йил 1-ярим йиллик ишлиб чиқариш планини муддатидан ўн кун олдин 104 фоиз қилиб бажарганлиги, заводда стахановчилар сони 40 тадан 64 кишига ўсиб, Р.Хайитов 143, Б.Каримова 131, Н.Авазматов 136 фоиз қилиб ишлиб чиқариш режаларини бажарганлиги келтирилган. Мақолада яна Умид артели ҳунармандлари июль ойида ишлиб чиқариш режасини 110 фоиз бажарганлиги, шу кунгача плани бажарилмай келаётган артелнинг заказной тикувчилик цехи июль ойида планни 170 фоиз бажарганлиги тўғрисида маълумот берилган[4].

Хива тумани меҳнаткашлари ҳукуматнинг чақириқларини инобатга олиб ватанни қўлига қурол олиб ҳимоя қилиш учун ҳарбий ўқув машғулотларида қатнашаётганниклари, ПВХО тўғаракларида минглаб ишчи, колхозчи, хизматчи, хотин-қизлар ўқиётганлиги, корхона, колхоз бошқармаларида санитар постлар ташкил қилинганлиги ҳамда туманнинг барча аҳолиси Ватан ҳимоясига бир тан-у бир жон бўлиб тайёр турганлиги ва душманни мажақлаб ташлаб ғалаба қозонишимиш шубҳасиз эканлиги ёзилган.

Газетанинг тўртинчи сахифасида полковник В.Кандашовнинг “Гитлер армиясининг заиф томони” номли мақоласи берилган. Шунингдек, масъул муҳаррир Т.Зоҳидовнинг “Ҳаракатдаги Қизил Армия ва Ҳарбий-Денгиз флотига хатлар юборища адресларни кўрсатиш тартиби” номли материал ҳам эълон қилинган. Ушбу мақолада ҳаракатдаги қизил армияга юбориладиган почта юбормаларида дала почтасининг номери, бўлимнинг ҳақиқий қўшин қисмининг номи, адрес кўрсатилган шахснинг фамилияси, номи, отасининг номи, юборувчининг адреси кўрсатилиши керак бўлган. Шунингдек, мақолада яна почта юбормаларида адреслар рус тилида, сиёҳ билан очик ва равон қилиб ёзилиши кераклиги эслатилган. Юқорида кўрсатилган

қоидаларга мувофиқ бўлмаган почта юбормалари қабул қилинмайди ва юборилмайди[4].

Айнан уруш йилларида газета саҳифаларида жуда кўплаган ижод намуналари ёритилган шахс бу Умар Қурбоний бўлиб, у 1934 йилда “Қурилиш”, 1936 йилда “Коммунага” ва “Ленин йўли” газеталарида масъул секретарь вазифасида ишлаган. Матбуот вакили сифатида суд ҳайъатларида доимо қатнашиб келган. 4 тилни - араб, форс, турк, озарбайжон тилларини мукаммал билган. Умар Қурбонийнинг уруш йилларида ёзган кўплаб шеърлари она ватанга муҳаббат, душманга нафрат руҳи билан сугорилган эди. У уруш йилларида 4700 сатрдан иборат 200 та шеър, фельетон, ҳажвий сатрларни ёзиб, газета, радио орқали тарқатди [5].

Уруш йилларида нашр қилинган “Армия” номли шеърида ватанга муҳаббат, армиямизни ҳалқ билан биргалиги яқол кўрсатилган. Умар Қурбонийнинг шеър, фельетон, ҳажвиялари нафақат вилоятда балки республиканинг бошқа худудларида уруш йилларида нашр қилинган “Инқилоб қуёши”, “Хоразм ҳақиқати”, “Қурилиш”, “Бўл тайёр”, “Колхоз тили”(Гурлан), “Ленин йўли” (Янгиарик), “Социализм алангаси” (Қарши), “Ғаллачи” (Ғузор), “Совет адабиёти”, “Муштум” журналида, “Қизил байроқлар” (Хоразм), “10 йил”, “8 март”, “Ленин” номли тўпламларда ҳам босилиб чиқкан[5].

Хулоса. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразм вилоятининг еттита туманида нашр қилинган газеталар ўз фаолияти жараёнида фронт ва фронт орти фаолиятига қаратилган мақолаларни чоп қилди. Уруш йилларида чоп қилинган газеталар тарғиботчилик вазифаси билан бирга ҳалқларни бирдамликка чорловчи восита вазифасини ҳам ўтаган.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Хоразм вилояти давлат архиви. Ф-622, оп-1, д-17, в-154
2. Д.Бекчонова. Хоразм матбуоти, матбаачилик, ноширлик: тарихи ва бугуни. Хоразм. Оғаҳий нашриёти. 2025. 219-бет.
3. Хива театри режисёри Умар Қурбонийнинг чевараси Сурайё Хабибуллаеванинг шахсий архив фондидан олинди.
4. “Коммунага” газетасининг 1941 йил 10-август №61 (1037)
5. З. Қурбонов. “Умар Қурбоний”. – Урганч. 2025. – Б.8.